

Mussert en de NSB

Anton Adriaan Mussert was op 11 mei 1894 geboren in Werkendam: daar waar de Waal zich splitst in Merwede en Nieuwe Merwede. Zijn vader, Joannes Leonardus Mussert, kwam uit een Brabants katholiek geslacht dat 'Mutsaerts' heette; die naam werd, toen de familie zich in Den Haag vestigde om onbekende redenen in 'Mussert' veranderd. Joannes Leonardus was oorspronkelijk bestemd voor het priesterschap maar werd onderwijzer. Hij trouwde met een protestants meisje, Frederika Witlam, afkomstig uit een Westfries geslacht, en ging zelf tot het protestantisme over. In Werkendam waar hun vijf kinderen geboren werden (drie jongens, twee meisjes, Anton Adriaan was het vierde kind en de derde zoon),¹ was 'meester Mussert' hoofd van de openbare lagere school: een uitnemend 'meester' die zijn leerlingen vooral 'perfect rekenen' leerde en die een boeiend verteller was, bij voorkeur van heroïsche verhalen uit de Napoleontische tijd ('Je zag Moskou branden en je rilde van kou en ellende bij het oversteken van de Beresina'²). Hij was voorts een statige man van grote gestrengheid maar die plotseling kon overgaan tot roekeloze daden: de longontsteking waaraan hij stierf, liep hij op doordat hij hartje winter was gaan zwemmen in een bijt die hij in het ijs gehakt had.³ Er waren in zijn gezin vaak spanningen geweest die aan de scholieren allerminst verborgen bleven want bij tijd en wijle bracht moeder Mussert, 'een klein, mager, venijnig' vrouwtje, in het speelkwartier wèl koffie voor de vijf leerkrachten maar niet voor het schoolhoofd. 'Dan knerpte het over het schoolplein: 'Mussert, daar blijft ge koud van; ge wèt zêker wel waarom, manneke!'⁴

Anton Adriaan bezocht, de lagere school doorlopen hebbend, de HBS in Gorcum. Hij was er een behoorlijke maar geenszins uitblinkende leerling: volgens de bewaard gebleven rapporten⁵ bracht hij het voor wiskunde nooit verder dan tot een 7; zijn Duits was constant onvoldoende; twee keer prijkte er een 9 op het rapport: beide keren voor boekhouden. Marine-

¹ Gemeentesecretarie Werkendam, 24 aug. 1967. ² J. W. Meyer: 'Herinneringen aan de familie Mussert' (Doc I-1204), p. 1-2. ³ P. H. Ritter: *Over Mussert* (1934), p. 15. ⁴ J. W. Meyer: 'Herinneringen aan de familie Mussert', p. 4. ⁵ Eén uit de derde, twee uit de vierde, vier uit de vijfde klas (Doc I-1204).